

Çanakkale Olayı

Türk Ordusu, Büyük Taarruz ve 30 Ağustos'ta kazandığı büyük zaferden sonra gerçekleştirdiği takip harekâtı ile 16 Eylül 1922'de Batı Anadolu'da ve 18 Eylül 1922'de de Güney Marmara kıyılarında işgali sonlandırdı; vatanın büyük bir bölümünü işgalden kurtardı. Türk Ordusu'nun bu ilerleyişi karşısında İngilizler telaşa düşerek, sıranın Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na geleceğini değerlendirdiler. Fakat boğazları bırakmak niyetinde değildiler. İngilizler, Çanakkale Boğazı'nı korumak ve Türkleri Trakya'ya geçirmemek için, Türk ordusu daha Ege kıyılarındaki temizlik harekâtını sürdürürken, 12 Eylül'de, Çanakkale'deki birliğini takviye etti, ayrıca İstanbul, Malta ve Mısır'dan bazı kuvvetleri de Çanakkale'ye doğru yola çıkardı. İngiltere, Türklerle tek başına savaşmamak için 14 Eylül'de müttefiklerine birlikte hareket için çağrıda bulundu. Arkasından İngiliz Sömürgeler Bakanı 15 Eylül'de müttefiklerine şöyle çağrıda bulundu: *"Türk kuvvetlerinin İstanbul ve Çanakkale'ye yaklaşması üzerine Ankara Hükûmeti'nin ileri sürdüğü istekler eğer kabul edilecek olursa bu son savaşta Türkiye'ye karşı kazanılan zaferin bütün sonuçlarının kaybı demek olur. İngiltere Hükûmeti boğazların süresiz ve gerçekten özgür bir statüye kavuşmasını hayati bir ihtiyaç sayar. Bu amaçla harekete geçmeye hazırdır. Müttefiklerin Mustafa Kemal kuvvetlerince İstanbul'dan çıkarılması, son aşamada yaşayacağımız acı bir olay olur, bütün Müslüman ülkelerde çok yaygın tepkilere yol açar, hatta sadece bütün Müslüman ülkelerde değil, son savaşta yenilmiş olan bütün devletlerde de aynı sonucu doğurur. Bu milletler, zayıf Türk kuvvetlerinin elde ettikleri hayal edilmesi bile güç olan başarıları görerek adamakıllı yüreklenebilirler."* İngiltere sadece müttefiklerine değil, kendi dominyonları Hindistan, Avustralya, Kanada ve Güney Afrika'ya da çağrıda bulunarak; onlardan kuvvet istedi. Bir bakıma İkinci Çanakkale Savaşı yapmak niyetindeydi. Bu kez Çanakkale'yi savunan kendisi, taarruz eden Çanakkale'nin sahibi olacaktı. Çanakkale 4 bin kişilik bir İngiliz tugayı tarafından tutulmaktaydı. Bu çağrı üzerine Fransa ve İtalya, birer küçük kuvvet gönderdi. Bu kuvveti Çanakkale'de bando ile karşılayan İngiliz tören birliği, gelenlerden daha fazlaydı ama bayrak gösterme açısından önemliydi fakat Fransa ve İtalya bu küçük kuvvetlerini de 19 Eylül'de geri çekti. Dominyonları ise İngiltere'nin isteğine yanaşmadılar. Sadece Yeni Zelanda bir tugay asker verebileceğini bildirdi. Dünya Savaşı'nda müttefiki olan Yugoslavya ve Romanya orali olmadılar. İngiltere yalnız kalmıştı. Hükûmeti içinde bile Türklerle savaşa gönülden taraftar olanlar çoğunluk değildi. İngiltere bu zor durumdan kurtulmak ve müttefiklerini ikna için Dışişleri Bakanını 19 Eylül'de Paris'e gönderdi. İtalya'nın da katıldığı üçlü görüşme kavgalı şekilde 4 gün sürdü. Sonunda, Türk Ordusu'nun boğazlara ilerlemesini önlemek için ortak bir görüşe vardılar: *"Edirne ve Meriç Nehri'ne kadar bütün Trakya Türklere verilecek fakat barış görüşmeleri sürdüğü müddetçe Türkler boğazlardaki tarafsız bölgeye girmeyecekler ve Trakya'ya kuvvet geçirmeyeceklerdi."* Paris'teki görüşme başlarken, İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri olan Generali de İzmir'e gönderirdiler. Başkomutan Mustafa Kemal'in 19 Eylül 1922'de İzmir'de kabul ettiği bu General, "Müttefiklerin kendi aralarında görüşmeye başladıklarını, görüşmeler sonuçlanıncaya kadar bir savaşı önlemek için Türk birliklerinin tarafsız bölgeye girmemelerini" istedi. Buna karşı Başkomutan şunları söyledi: *"TBMM Hükûmeti şimdiye kadar böyle bir tarafsız bölge tanımamıştır. Tarafsız bölge ilanı TBMM Hükûmeti'ne değil, belki Bâb-ı Âli Hükûmeti'ne yapılmış olabilir. Gerçekten, Birinci Dünya Savaşı sonunda bir Mondoros Mütarekesi yapıldı. Fakat bu Mütareke koşullarında İtilaf Devletleri'nin İzmir'i ve Trakya'yı Yunan ordularına işgal ettirecekleri var mıydı? Ve yine bu mütareke anlaşmasında var mı idi ki Yunan ordusu üç sene Anadolu'da zulümler, işkenceler, tahripler yapsın ve muhtariyet ilan etsin?... İtilaf Devletleri'nin... işgal ettikleri İstanbul'u asıl sahibi olan Türk Milleti'ne teslim etmeleri, hak ve adalet icabıdır... Biz İstanbul ve Trakya'ya sahip olmak isteriz. Fakat buna mutlaka kuvvetle ulaşmak şeklinde bir amacımız yoktur. Bundan sakınmak için her türlü tedbiri memnunlukla almak isteriz. Fakat büyük bir ordu uzun müddet bekletilemez. İstanbul ve Trakya elimize geçmediği hâlde, bunların*

bize verileceği vaadine uyarak bekleyişi kabul edemeyiz...” Mustafa Kemal’in kararlılığı karşısında telaşlanan Fransız General, eski Fransız Dışişleri Bakanı Franclin Bouillon’un da görüşmek üzere İzmir’e geleceğini, o gelinceye kadar beklenmesini ister. Ankara Hükûmeti ile Ankara Antlaşması’nı imzalamış olan bu eski bakandan da Mustafa Kemal’e, 25 Eylül’de yola çıkacağını bildiren telgraf gelir ve telgrafında kesin karardan önce kendisinin beklenmesini diler. İtilaf Devletleri’ni bu kadar telaşa düşüren askerî olaylar ise şöyle gelişmiştir. Türk Ordusu Yunan işgalini sonlandırdıktan sonra, öncelik Çanakkale Boğazı’nda olmak üzere yönünü boğazlara çevirdi. Ege Denizi’ne ulaşan kuvvetlerin bir bölümü Ayvalık ve Edremit bölgesine kaydırıldı ve 18 Eylül’de bir kısım kuvvet Çanakkale’nin kurtarılması için ileri harekate başladı. İşte bu ilerleyiş İngilizlerin; “Tarafsız Bölge’ye giriyorsunuz, durun.” notasıyla karşılandı. Türk Ordusu ilerlemesini sürdürdü. Karşısındaki İngiliz birlikleri çekildi. Ayvacık, Ezine, Bayramiç kurtarıldı; 23 Eylül akşamı, Çanakkale’nin 15 km güneyindeki Erenköy’e ulaşıldı. İngilizler, 24 Eylül 1922 sabah saat 06.00’ya kadar tarafsız bölge boşaltılmadığı takdirde, savaşa başlayacaklarını bildirdiler. Bölgedeki Türk komutan, bu gibi önemli konulara cevap vermek yetkisinde olmadığını bildirdi ve İngilizlerin isteğini dikkate almadı. 25 Eylül’de Erenköy kuzeyindeki karantina bölgesine ulaşıldı. İngiliz komutanın görüşme isteğini İngilizce bilmediğini ileri sürerek kabul etmedi. 26 Eylül günü, Türk birlikleri Çanakkale şehri çevresine, yürüyüş kolları hâlinde biraz daha yaklaştılar. 27 Eylül günü, İngilizlerin Çanakkale’nin dışında iki kanadı denize dayalı olarak tuttıkları, tel örgülerle takviyeli savunma mevziine ulaştılar. 20-30 metreye kadar yaklaştılar. İngilizler, Türk askerinin tel örgülerden içeri girmemeleri için ricada bulundular. İngilizleri telaşa düşüren durum bu kadar değildi. Çanakkale önlerine ilk gelen bir süvari tümeniydi ancak bunun arkasından iki piyade tümeni güneyden, bir piyade tümeni de Biga üzerinden doğudan gelmekteydi. Bu dört tümen saldırdığı takdirde 1915 Çanakkale Savaşı’ndaki durumunu da elde edemeyecekti. Çanakkale Savaşı’nda çekilerek kaçmayı başarabilmişti. Şimdi böyle bir şansı gözüküyordu. İkinci Çanakkale yenilgisini bu sefer imha olarak yaşamak durumundaydı. Bu ise o günlerin İngiliz İmparatorluğu için çok ağır bir durumdu. Ayrıca İngiltere için İstanbul Boğazı’nda da bir tehlike doğmaya başlamıştı. Türk Başkomutanı, Çanakkale’ye yönelik bu harekâtı yaparken, Marmara Denizi güney kıyılarına ulaşan kuvvetlerin bir bölümünü de Erdek-Bandırma bölgesinden Bursa üzerinden İzmit’e kaydırmakta idi. Bunlar da 30 Eylül’den itibaren İzmit’e ulaşmaya başlayacaklar ve 2 Ekim’de Şile-Gebze hattını tutacaklardı. Sonrasında bu kuvvetlerden bir kısmı sivil kıyafetlerle İstanbul içine dahi sızdırılacak, İstanbul’un her iki yakasında üsleneceklerdi. Yani İngiltere için Çanakkale Olayı’nın yaşandığı günlerde bir “İstanbul Olayı” da hazırlanmakta idi. Askerî alandaki bu gelişmelerin hızı siyasi alanda da kendisini gösterdi, bir koşuşturma başladı. 19-20 Eylül 1922 günlerinde yaptıkları toplantı bunun ilk adımıydı. Toplantıda Trakya konusu ağırlıklı tartışma konusu oldu. İngiltere, Türkiye’ye Trakya’nın Midye-Enez hattına kadar olan kısmının verilmesinde ısrarcı oldu. Oysa Türkiye Edirne dâhil Meriç Nehri’ne kadar istemekteydi. Fransa’nın direktmesi ve İtalya’nın desteklemesi ile İngiltere kabul etmek zorunda kaldı. Meriç Nehri’ne kadar Trakya’nın Türkiye’ye verilmesi kararı imzalandı ve aynı gün Başkomutan Mustafa Kemal’e bildirildi. Mustafa Kemal yanıt vermediği gibi Çanakkale yönündeki ilerleyişi, bir kolordu ile takviye etti. 23 Eylül’de Trakya’nın Türklere verilmesi kararının ardından Sovyet Rusya 24 Eylül’de İtilaf Devletleri’ne bir nota gönderdi. Nota, başta İngiltere olmak üzere İtilaf’ı hizaya getirici içerikteydi. Birkaç maddesi şöyleydi: *“Yakındoğu olayları, aslında, Türk halkının Türk memleketlerinde ve ilk önce İstanbul ve boğazlarda tam egemenliği hakkının kabulünden ibaret tek sorundur. Avrupa devletleri ve özellikle Büyük - Britanya Devleti, Türkiye’ye ait olduğu şüphe götürmeyen araziye ve boğazları ona vermek istemiyor. Boğazların serbestliği herkesten önce Türkiye ile Rusya ve müttefikleri olan Ukrayna ve Gürcistan için gereklidir. İngilizlerin boğazlar konusunda istediği ve arzuladığı serbestlik, boğaz yolları ile çıkarı olan devletleri kontrolü altına alarak, onları devamlı tehditleri altında bulundurmaktır. Rusya Hükûmeti, memleketlerin eşitlik haklarına ve Türkiye’nin bütün topraklarında tam egemenliğe saygı gösterilmesini*

isteyen sesinin, gerçek barışı arayanların hepsi tarafından işitileceğini ümit etmektedir.” Avrupa’da Trakya ve boğazlar üzerine bu gelişmeler olurken, Trakya’yı Temmuz 1920’den beri işgali altında tutan Yunanistan’ın hiç adı geçmiyordu. 23 Eylül’de Trakya’nın Türkiye’ye iade edileceği kararı üzerine Yunanistan karıştı, darbe oldu, askerler yönetimi ele aldı ve kral ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Yeni yönetim “Doğu Trakya’yı bırakmayacaklarını ve bunun için gerekirse savaşıacaklarını” bildirdi. İngiltere’de de durum Yunanistan’daki gibi gergindi. Londra’da Türk Ordusu’nun ilerlemeyi durdurulmaması üzerine tam bir savaş havası esmekteydi. İngiliz Hükûmeti, İstanbul’daki işgal kuvvetleri komutanı General Harrington’a “Türkler tarafsız bölgeyi boşaltmadıkları takdirde, ateşle karşılık verilmesi” için kesin emir verdi. General ise böyle bir adımın yeni ve sonunun nasıl olacağı belirsiz bir savaş olacağını gördüğü için Hükûmeti’nin emrini savsaklar, ateş emri vermez. Bu gerilimli günlerde, Franclin Buouillon 28 Eylül’de İzmir’e ulaştı ve Mustafa Kemal tarafından kabul edildi. Bu görüşme Çanakkale Olayı’nı sonlandırdı. Bouillon, 23 Eylül Paris kararının aslını sundu ve içeriğinin gerçekleşmesi konusunda teminat verdi. Buna göre 3 Ekim 1922’de ateşkes görüşmelerine başlanacak, arkasından barış konferansı toplanacaktı. Barış konferansından önce Doğu Trakya boşaltılacak ve Türkiye’ye teslim edilecekti, Boğazlar Türkiye’ye iade edilecek, ancak barış antlaşmasından sonra boşaltılacaktı. Başkomutan Mustafa Kemal, bu sonuçlar üzerine 28 Eylül 1922 akşamı verdiği emirle, Türk ordusunun boğazlar yönündeki harekâtını durdurdu. Böylece iki hafta süren gerginlik sona erdi, Avrupa başkentleri derin bir nefes aldı. Savaş tehlikesi sona ermişti. Başkomutan Mustafa Kemal ise yarattığı bu buhran günleri ile savaşmadan, vatanın iki önemli bölümünü, boğazları ve Trakya’yı kurtarmıştı.

İsmet GÖRGÜLÜ

KAYNAKÇA

ARTUÇ, İbrahim, **Yeniden Doğu-Türk Kurtuluş Savaşı**, 2. Cilt, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2001.

BELEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara 1980.

Türk İstiklal Harbi, Büyük Taarruzda Takip Harekâtı, Gn. kur. Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1969.

Türk İstiklal Harbi, İstiklal Harbinin Son Safhası, Gn. kur. Bşk.lığı Harp Tarihi Dairesi, Ankara 1969.

WALTER, David, **Çanakkale Olayı**, Milliyet Tarih Dizisi, İstanbul 1971.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/canakkale-olayi/?pdf=3708> adresinden erişilmiştir